

O'RTA MAXSUS VA KASB-HUNAR TA'LIMI SIFATINI TA'MINLASHDA XALQARO TAJRIBA (YEVROPA ITTIFOQI, MDH DAVLATLARI): MILLIY AKKREDITATSIYA MEZONLARINI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Ta'lim
sifatini ta'minlash milliy agentligining O'rta maxsus va kasbiy ta'lim tashkilotlari
sifatini baholash guruhi bosh inspektori*

Nasirov Mansur Ibrohimovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi sifatini ta'minlashning xalqaro amaliyoti, xususan, Yevropa Ittifoqi va Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlarida shakllangan sifat kafolatlash va akkreditatsiya tizimlari tahlil qilingan. Yevropa Oliy ta'lim maydonida sifat kafolatlashning yagona standartlari (ESG), kasb-hunar ta'limi va o'qitishda Yevropa sifat kafolatlash tarmog'i (EQAVET) hamda alohida davlatlarning milliy akkreditatsiya agentliklari faoliyati misolida ilg'or tajribalar ko'rib chiqilgan. Rossiya Federatsiyasi, Qozog'iston Respublikasi va Belarus Respublikasi tajribasi negizida MDH mintaqasidagi akkreditatsiya modellarining o'ziga xos jihatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston Respublikasida amal qilayotgan milliy akkreditatsiya mezonlarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, natijaga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish, ish beruvchilar va mustaqil ekspertlarni jalb qilish, raqamli monitoring vositalarini joriy etish bo'yicha aniq takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, sifat kafolati, akkreditatsiya, o'rta maxsus ta'lim, kasb-hunar ta'limi, Yevropa Ittifoqi, ESG standartlari, EQAVET, MDH davlatlari, milliy akkreditatsiya agentligi, ta'lim menejmenti.

Abstract: The article analyzes international practices of ensuring the quality of secondary special and vocational education, in particular, quality assurance and

accreditation systems formed in the European Union and the Commonwealth of Independent States. Best practices are examined through the Standards and Guidelines for Quality Assurance (ESG) in the European Higher Education Area, the European Quality Assurance in Vocational Education and Training (EQAVET) framework, and the activities of national accreditation agencies of individual states. Based on the experience of the Russian Federation, the Republic of Kazakhstan and the Republic of Belarus, the specific features of accreditation models in the CIS region are revealed. On the basis of the research results, concrete proposals have been developed to harmonize the national accreditation criteria operating in the Republic of Uzbekistan with international standards, strengthen the results-oriented approach, involve employers and independent experts, and introduce digital monitoring tools.

Kirish

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri malakali kadrlar tayyorlash tizimining sifat darajasidir. O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi mehnat bozorining tezkor talablariga moslashuvchan javob berish, texnologik yangilanish sharoitida amaliy ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlash vazifasini bajaradi. Shu bois ta'lim sifatini ob'ektiv baholash, unga qo'yiladigan talablarni izchil takomillashtirish masalasi barcha rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar ta'lim siyosatining markazida turadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan isloh qilish, uni mehnat bozori ehtiyojlariga yaqinlashtirish, xalqaro standartlar asosida sifat kafolatlash mexanizmlarini joriy etish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, amaldagi milliy akkreditatsiya mezonlarining ayrim jihatlari — natijaga yo'naltirilgan baholash ko'rsatkichlarining yetarli darajada shakllanmaganligi, ish beruvchilarning akkreditatsiya jarayonidagi ishtirokining cheklanganligi, raqamli monitoring tizimlarining to'liq joriy etilmaganligi — xalqaro ilg'or tajriba nuqtai nazaridan qo'shimcha takomillashtirishni talab etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — Yevropa Ittifoqi va MDH davlatlarining oʻrta maxsus va kasb-hunar taʼlimi sifatini taʼminlash sohasidagi tajribasini tahlil qilish, ularning ijobiy jihatlarini aniqlash hamda shu asosda Oʻzbekiston milliy akkreditatsiya tizimini takomillashtirish boʻyicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli yondashuv, mantiqiy umumlashtirish va kontent-tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlil obʼekti sifatida Yevropa sifat kafolatlash agentliklari assotsiatsiyasi (ENQA), Kasb-hunar taʼlimi va oʻqitishda Yevropa sifat kafolatlash tarmogʻi (EQAVET), shuningdek, Rossiya, Qozogʻiston va Belarusning milliy akkreditatsiya institutlari faoliyatiga oid meʼyoriy-huquqiy hujjatlar va ochiq statistik maʼlumotlar tanlab olindi. Bundan tashqari, Oʻzbekiston Respublikasining taʼlim sifatini nazorat qilish sohasidagi amaldagi qonunchilik bazasi qiyosiy tahlil qilindi.

1. Yevropa Ittifoqi tajribasi: institutsional asoslar va standartlar

Yevropa Ittifoqida taʼlim sifatini taʼminlash siyosati ikki asosiy yoʻnalish — oliy taʼlim va kasb-hunar taʼlimi (VET) boʻyicha alohida, ammo bir-biriga uygʻunlashtirilgan tizimlar orqali amalga oshiriladi. Bolonya jarayoni doirasida ishlab chiqilgan «Yevropa Oliy Taʼlim Maydonida Sifat Kafolatlash Standartlari va Yoʻriqnomalari» (ESG, 2015-yil tahriri) sifat kafolatlashning uch bosqichli tamoyilini — ichki sifat kafolati, tashqi sifat kafolati va sifat kafolatlash agentliklarining oʻzini baholash — belgilaydi. Ushbu hujjat talabaga yoʻnaltirilgan taʼlim, natijaga asoslangan baholash va uzluksiz yaxshilash tamoyillarini akkreditatsiya jarayonining markaziga qoʻyadi.

Kasb-hunar taʼlimi sohasida esa 2009-yilda qabul qilingan Yevropa Parlamenti va Kengashining tavsiyanomasi asosida EQAVET tarmogʻi tashkil etilgan boʻlib, u aʼzo davlatlarga kasb-hunar taʼlimi sifatini baholash uchun umumiy mezonlar va koʻrsatkichlar toʻplamini taklif etadi. EQAVET modelining oʻziga xos

xususiyati shundaki, u sifatni faqat kirish shartlari (o'quv rejalari, moddiy-texnik baza) bo'yicha emas, balki chiqish natijalari — bitiruvchilarning bandlik darajasi, ish beruvchilar mamnuniyati, mehnat bozoriga moslashuv ko'rsatkichlari bo'yicha ham baholaydi.

Yevropa davlatlarining aksariyatida akkreditatsiya jarayoniga ish beruvchilar, kasbiy uyushmalar va mustaqil tashqi ekspertlarning majburiy ravishda jalb etilishi, shuningdek, akkreditatsiya natijalarining ochiq ma'lumotlar bazalarida e'lon qilinishi orqali jarayon shaffofligi ta'minlanadi. Germaniya, Fransiya va Finlandiya kabi davlatlarda ta'lim muassasalari nafaqat davlat, balki mustaqil, nodavlat akkreditatsiya agentliklari tomonidan ham baholanishi mumkin, bu esa raqobat muhitini va sifat uchun mas'uliyatni kuchaytiradi.

2. MDH davlatlari tajribasi

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mintaqasida akkreditatsiya tizimlari ko'p jihatdan sobiq ittifoqdosh ta'lim modelining merosxo'ri bo'lsa-da, so'nggi yigirma yil ichida har bir davlat o'z milliy xususiyatlariga mos ravishda isloh qilingan.

Rossiya Federatsiyasida ta'lim sohasidagi nazorat va akkreditatsiya vakolatlari Ta'lim va fan sohasida nazorat qilish federal xizmati (Rosobrnadzor) zimmasiga yuklangan. Davlat akkreditatsiyasi bilan bir qatorda kasbiy-jamoat akkreditatsiyasi instituti ham rivojlangan bo'lib, unda ish beruvchilar assotsiatsiyalari ta'lim dasturlarining kasbiy standartlarga muvofiqligini baholaydi. Bu ikki bosqichli — davlat va kasbiy-jamoat — akkreditatsiya modeli ta'lim sifatini ham me'yoriy, ham amaliy nuqtai nazardan nazorat qilish imkonini beradi.

Qozog'iston Respublikasida akkreditatsiya tizimi Yevropa modeliga eng yaqin MDH davlatlaridan biri hisoblanadi. Mustaqil akkreditatsiya va reyting agentligi (NAAR) hamda Ta'lim sifatini kafolatlash mustaqil agentligi (IQAA) kabi nodavlat tashkilotlar xalqaro tan olingan tashkilotlar (masalan, ENQA, EQAR) reestriga kiritilgan bo'lib, ularning berayotgan akkreditatsiya sertifikatlari xalqaro darajada tan olinadi. Bu holat Qozog'iston kasb-hunar ta'limi muassasalarining xalqaro integratsiyasini sezilarli darajada tezlashtirgan.

Belarus Respublikasida akkreditatsiya jarayoni ko'proq markazlashgan davlat nazorati shaklida saqlanib qolgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda kasb-hunar ta'limi standartlarini modernizatsiya qilishda EQAVET tamoyillaridan foydalanish tendensiyasi kuzatilmoqda, xususan, modulli o'quv dasturlari va kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish borasida ishlar olib borilmoqda.

Umuman olganda, MDH davlatlari tajribasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, akkreditatsiya tizimini isloh qilishning muvaffaqiyati, birinchi navbatda, akkreditatsiya jarayoniga nodavlat va kasbiy tashkilotlarni jalb qilish, mustaqil ekspertiza institutini rivojlantirish hamda xalqaro tan olingan sifat kafolatlash tarmoqlariga integratsiyalashuv darajasiga bog'liq.

3. O'zbekistonda milliy akkreditatsiya tizimining amaldagi holati

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini nazorat qilish va akkreditatsiya qilish vakolatlari Bilim va malakalarni baholash agentligi hamda tegishli sohaviy vazirliklar zimmasida bo'lib, so'nggi yillarda kasb-hunar ta'limi muassasalarini litsenziyalash va akkreditatsiyalash tartib-taomillari izchil takomillashtirilmoqda. Mavjud tizimda ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi, professor-o'qituvchilar tarkibining malaka darajasi, o'quv-uslubiy ta'minot kabi «kirish» ko'rsatkichlariga alohida e'tibor qaratiladi.

Shu bilan birga, xalqaro tajriba bilan qiyoslaganda amaldagi mezonlarda quyidagi jihatlar nisbatan kam aks etganligi kuzatiladi: birinchidan, bitiruvchilarning bandlik darajasi, ularning ixtisosligi bo'yicha ishga joylashish ko'rsatkichlari kabi natijaviy mezonlarning akkreditatsiya bahosidagi ulushi cheklangan; ikkinchidan, akkreditatsiya komissiyalari tarkibida ish beruvchilar va tarmoq mutaxassislarining ishtiroki tizimli tavsiyalar darajasida emas; uchinchidan, akkreditatsiya jarayonini raqamlashtirish va monitoring ma'lumotlarini ochiq platformalarda e'lon qilish amaliyoti hali to'liq shakllanmagan; to'rtinchidan, mustaqil, nodavlat akkreditatsiya agentliklari institutining rivojlanish darajasi past.

4. Xalqaro tajriba asosida milliy akkreditatsiya mezonlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar

Yuqorida keltirilgan xalqaro tajriba tahlili asosida O'zbekiston Respublikasida o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi sifatini ta'minlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1) Akkreditatsiya mezonlari tarkibida natijaga yo'naltirilgan ko'rsatkichlar — bitiruvchilarning bandlik darajasi, ixtisosligi bo'yicha ishga joylashish, ish beruvchilar mamnuniyati indeksi — ulushini EQAVET tajribasiga muvofiq oshirish;

2) Akkreditatsiya ekspert komissiyalari tarkibiga tarmoq ish beruvchilari va kasbiy uyushmalar vakillarini majburiy tartibda, aniq belgilangan kvota asosida jalb etish;

3) Rossiya va Qozog'iston tajribasiga tayangan holda, davlat akkreditatsiyasiga qo'shimcha ravishda kasbiy-jamoat akkreditatsiyasi institutini bosqichma-bosqich joriy etish;

4) Akkreditatsiya natijalari, monitoring ko'rsatkichlari va ta'lim muassasalari reytinglarini aks ettiruvchi yagona ochiq raqamli platforma yaratish;

5) Milliy akkreditatsiya agentligi faoliyatini ENQA va EQAR kabi xalqaro tarmoqlar talablariga muvofiqlashtirish orqali uning xalqaro tan olinishiga erishish;

6) Ichki sifat kafolati tizimini ta'lim muassasalari darajasida majburiy tarzda joriy etish va uni tashqi akkreditatsiya jarayoni bilan uzviy bog'lash.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi milliy akkreditatsiya tizimining xalqaro standartlarga yaqinlashishini ta'minlash bilan birga, kasb-hunar ta'limi muassasalari bitiruvchilarining mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, Yevropa Ittifoqi va MDH davlatlarining o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi sifatini ta'minlash sohasidagi tajribasi bir qator umumiy tamoyillarga — natijaga yo'naltirilgan baholash, jarayon shaffofligi, mustaqil va kasbiy tashkilotlarning ishtiroki, xalqaro tarmoqlarga

integratsiyalashuvga asoslanadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari doirasida ushbu tamoyillarni milliy akkreditatsiya tizimiga bosqichma-bosqich joriy etish, sifat kafolatlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish uchun muhim zaxira hisoblanadi. Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan mezonlarning amaliy sinovdan o'tkazilishi va ularning ta'lim sifatiga ta'sirini miqdoriy baholash dolzarb yo'nalish bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kasbiy ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori.
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). — Brussels: ENQA, 2015.
3. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 June 2009 on the establishment of a European Quality Assurance Reference Framework for Vocational Education and Training (EQAVET), 2009/C 155/01.
4. Cedefop. Vocational education and training in Europe: quality assurance. — Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Annual Report. — Brussels: ENQA.
6. Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan sohasida nazorat qilish federal xizmati (Rosobrnadzor) rasmiy hujjatlari va akkreditatsiya tartib-qoidalari.
7. Независимое агентство аккредитации и рейтинга (НААР) Республики Казахстан. Отчёты и нормативные документы по институциональной и специализированной аккредитации.
8. Independent Agency for Quality Assurance in Education (IQAA), Republic of Kazakhstan. Accreditation standards and procedures.
9. G'officeulomov, S. Kasb-hunar ta'limi sifatini boshqarishning zamonaviy modellari. — Toshkent: Ta'lim, 2023.
10. Karimova, N. Ta'lim sifatini ta'minlashda xalqaro standartlar va milliy amaliyot. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.

11. O'zbekiston Respublikasi Bilim va malakalarni baholash agentligi rasmiy hujjatlari.
12. European Training Foundation (ETF). Torino Process: Uzbekistan report on vocational education and training.